

УДК 159.923.2

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.4-1.24>

В. І. Лазаренко

кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціальної психології і психології управління
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

О. М. Знанецька

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної психології і психології управління
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ХАРАКТЕР ЗВ'ЯЗКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ З ОСОБИСТІСНОЮ ЗРІЛІСТЮ І ЦІННІСНОЮ СФЕРОЮ У СТУДЕНТІВ

Статтю присвячено вивченню громадянської ідентичності особистості та її взаємозв'язку зі зрілістю особистості та ціннісною сферою у студентів. Феномен громадянської ідентичності розглядається як один із найважливіших механізмів соціалізації людини, що виявляється в ототожненні індивіда з певною державно-політичною спільнотою. Водночас із проблемою громадянської ідентичності, яка сьогодні надзвичайно актуальна, ми намагалися дослідити, як громадянська самоідентифікація української студентської молоді пов'язана з особистісною зрілістю, ціннісною сферою та її складовими частинами. Громадянська ідентичність як форма соціальної ідентичності найбільш тісно пов'язана із ціннісно-семантичною сферою особистості, оскільки для того, щоб особа могла ідентифікувати себе з якоюсь соціальною групою, вона повинна виявляти цінності, властиві цій групі. Отже, громадянська ідентичність є динамічною особистісною сутністю, яка будується людиною під час порівняння себе з іншими, перегляду цінностей, наповнення сенсу, пошуку власного місця в соціальному середовищі. Громадянська ідентичність є міждисциплінарним поняттям, отже, предметом дослідження цілої низки гуманітарних дисциплін. Громадянська ідентичність можна розглядати як соціально-психологічний конструкт, що виникає у процесі суб'єктивного відображення й активної побудови громадянином соціальної реальності, в якій важливі держава з її організаційним середовищем. Система ціннісних орієнтацій, яка складається у процесі громадянської соціалізації, є центральною ланкою свідомості особистості, взятої в її ставленні до світу й до себе самої. Показниками сформованості громадянської ідентичності в молоді є такі інтегративні якості особистості, як громадянськість, патріотизм і соціально-критичне мислення, що забезпечує когнітивну основу вільного життєвого вибору особистості. Метою нашої праці є емпіричне дослідження взаємозв'язку громадянської ідентичності з особистісною зрілістю та системою ціннісних орієнтацій у студентів. Предметом дослідження є особистісна та ціннісна сфери студентів. Наведено результати емпіричного дослідження особливостей зв'язку громадянської ідентичності з рівнем зрілості особистості та ціннісною сферою у студентів. Установлено, що високий рівень української громадянської ідентичності відповідає вищим рівням формування зрілості особистості, почуття громадянського обов'язку, життєвої настанови й емоційного зв'язку з іншими. На рівні переконань (на рівні нормативних ідеалів) зі зростанням рівня сформованості української громадянської ідентичності у студентів підвищуються значущість таких цінностей, як «традиції», «добродія», «безпека», «універсалізм», «досягнення», «самостійність». На рівні конкретних учинків і дій (на рівні індивідуальних пріоритетів) із підвищенням рівня громадянської ідентичності зменшується показник конформності, що свідчить про те, що людина не змінює свої думки або поведінки під тиском групи або іншої особи.

Ключові слова: українська громадянська ідентичність, соціальна ідентичність, особистісна зрілість, ціннісна сфера, ціннісні орієнтації.

Постановка проблеми. Громадянська ідентичність є найважливішим механізмом соціалізації особистості та виявляється в ототожненні індивіда з певною державно-політичною спільнотою. Водночас громадянська ідентичність виявляє приналежність людини до конкретної країни і національного середовища, формує в людини усвідомлення та відчуття своєї тотожності з ними, відокремлює її від представників інших державних спільнот. Майбутнє держави безпосередньо

пов'язане зі сформованістю громадянської ідентичності її населення. Саме громадянська ідентичність захищає державу від експансії та поглинання її іншими державами, націями і культурами. Тому нині існує нагальна потреба у глибокому вивченні громадянської ідентичності як соціально-психологічного феномена й індивідуального переживання особистістю своєї громадянської приналежності. Крім того, ми досліджуємо, як громадянська самоідентифікація українських студен-

тів пов'язана з особистісною зрілістю, ціннісною сферою й окремими її складниками.

На наш погляд, громадянська ідентичність як вид соціальної ідентичності найбільш тісно пов'язана із ціннісно-сисловою сферою особистості, оскільки для того, щоб індивід визначив свою приналежність до соціальної групи, він має ідентифікувати цінності, властиві цій групі. Отже, громадянська ідентичність є динамічним утворенням, конструюється особистістю під час порівняння з іншими, перегляду цінностей, наповнюваністю смислами, пошуку свого місця в соціальному середовищі.

«Громадянська ідентичність» – міждисциплінарне поняття, отже, предмет дослідження низки гуманітарних дисциплін, серед яких: *психологія, педагогіка, соціологія, політологія, історія*. У межах гуманітарних наук громадянську ідентичність уважають чинником, що об'єднує індивідів за приналежністю до однієї держави, де відбувається об'єднання в «ми» і «вони» («інші») як груп людей, наділених відмінною рисою – «громадянина цієї країни», і тих, що не мають цієї якості, підтримуваного загальною системою цінностей, ідеалів, переконань, уявлень і сенсів, що в кінцевому підсумку дозволяє індивіду відчувати себе громадянином своєї країни [3].

Ми досліджуємо громадянську ідентичність як соціально-психологічне явище, тому нас цікавить саме його психологічний зміст.

Предметом досліджень у рамках вітчизняної психології громадянська ідентичність стала відносно недавно, що зумовлено появою та розвитком громадянського суспільства як «особливої форми існування людей, що відрізняється демократичністю взаємодії, орієнтацією на правові відносини в умовах незалежності і свободи» [10].

Так, відомий російський психолог і вчений О. Асмолов у своїх дослідженнях поняття «громадянська ідентичність» інтерпретує як «усвідомлення особистістю своєї приналежності до спільноти громадян певної держави на загальнокультурній основі» [1]. Ця ж ідея співзвучна висновкам І. Петровської про те, що громадянська ідентичність становить собою самоототожнення із громадянином певної держави і водночас із членом громадянської спільноти певної держави. Отже, громадянську ідентичність можна розглядати як соціально-психологічний конструкт, що виникає у процесі суб'єктивного відображення й активної побудови громадянином соціальної реальності, у якій важливими є держава з її організаційним середовищем (образ держави, особливості взаємодії особистості з державою у вигляді різноманітних її інстанцій; інтеріоризація стандартів, закладених в аксіологічному просторі держави тощо) та спільнота громадян (референтність, громадянська свідомість, стереотипи тощо), які повинні задавати загальні життєві цінності,

орієнтувати в навколишньому світі, поставляючи відносно впорядковану інформацію, формувати почуття захищеності, сприяти психологічному благополуччю, самореалізації тощо. Ідентичність – це не постійна, загальна категорія, а рухлива, множинна, ситуативна і контекстна. Її становлення відбувається повсякденно [7, с. 56].

Т. Водолажська у своїх дослідженнях визначає громадянську ідентичність як реалізацію базисних потреб особистості у приналежності до групи. Досліджуючи громадянську ідентичність, авторка зазначає, що, як і будь-який вид ідентичності, вона характеризується двома аспектами. По-перше, усвідомленням приналежності до тієї чи іншої держави, що має для індивіда значущий зміст. По-друге, характеризує людину як колективного суб'єкта. Ці аспекти не виключають один одного, а акцентують увагу на різних проявах громадянської ідентичності як із боку індивіда, так і з боку суспільства [4].

Українські дослідники вважають, що громадянська ідентичність є компонентом соціальної ідентичності, тобто «індивідуального знання про те, що «персона» належить до певної соціальної групи разом з емоційним і ціннісним персональним змістом групового членства» [2].

Деякі науковці розглядають громадянську ідентичність поруч із етнічною та зазначають, що громадянська ідентичність є більш складним і ще не усталеним поняттям у психології, оскільки співвідноситься з поняттям нації – одним із найбільш дискусійних понять сучасної науки [5; 6; 11; 14]. А також підкреслюють важливість розрізнення державної та громадянської ідентичностей, що співвідноситься з одним із сучасних розумінь громадянства [13]. Такої ж думки дотримується Л. Дробіжева і вважає, що громадянська ідентичність, на відміну від державної, етнічної і поготив, не передбачає наявності єдиної культури, однієї ціннісної орієнтації або міфічної «національної території» [5, с. 15–16].

Щодо формування громадянської ідентичності, то це складний і тривалий процес, який починається з ранніх років під впливом середовища [10]. Громадянська ідентичність виконує низку важливих функцій, серед яких: регулювання поведінки, передача громадянської культури молодим поколінням, захист і задоволення потреб, самоактуалізація. Вона містить два рівні: перший – освоєння групових норм і цінностей (громадянська дія), другий є показником громадських відносин [3].

Ми також з'ясували, що громадянська ідентичність не є сталою структурою, вона залежить від комунікативної взаємодії, суспільно-політичних і громадських практик. Її структурними елементами є когнітивний (пізнавальний), ціннісно-орієнтовний (аксіологічний), емоційно-оцінний (конотативний), діяльнісний (практичний) компоненти [4].

Громадянська ідентичність, безсумнівно, є однією з найважливіших складових частин

«Я-образу» у студентському віці, коли відбуваються якісні перетворення, бурхливий розвиток процесів самосвідомості, становлення цілісного образу «Я», який включає в себе образ «Я-громадянина» [8; 12].

Громадянський аспект самосвідомості у студентському віці має вже досить складну структуру: уявлення про себе як про громадянина своєї держави і пов'язані із цим уявлення про свої права й обов'язки, оцінювання власних учинків, рис характеру з погляду системи суспільних та особистих громадянських цінностей. Тобто можна говорити про наявність громадянської позиції, яка виявляється у високій громадянській активності, наявності системи усвідомлених просоціальних цінностей, високої активності їх відстоювання, моральної регуляції поведінки. Система ціннісних орієнтацій, що складається у процесі громадянської соціалізації, є центральною ланкою свідомості особистості, її ставлення до світу й до себе самої. Саме студентський вік сприятливий для утворення ціннісних орієнтацій як стійкої риси особистості, стимулює становлення світогляду та ставлення до оточення [8; 12].

Але треба зазначити, що формування громадянської ідентичності молодій людині – це не самостійний процес, оскільки він відбувається під впливом того середовища, у якому перебуває особистість – первинних інститутів соціалізації, передусім це сім'я та навчальне середовище. Формування громадянської ідентичності в освітньому процесі – це цілеспрямований процес становлення громадянської культури молоді. Показниками ж сформованості громадянської ідентичності в молоді є такі інтегративні якості особистості, як громадянськість, патріотизм і соціально-критичне мислення, що забезпечує когнітивну основу вільного життєвого вибору особистості [7].

Отже, у студентському віці відбуваються якісні перетворення, бурхливий розвиток процесів самосвідомості, становлення цілісного образу «Я», який включає в себе образ «Я-громадянина», що формується на основі сімейної ідентичності та територіального співтовариства.

Мета статті – емпірично дослідити зв'язок громадянської ідентичності з особистісною зрілістю та ціннісними орієнтаціями студентів.

Виклад основного матеріалу. Для проведення дослідження ми підібрали такі психодіагностичні *методики*: модифікований нами опитувальник «Громадянська ідентичність» (на основі методики Дж. Фіні); тест «Дослідження рівня особистісної зрілості молоді» Ю. Гільбуха; методику діагностики ціннісних орієнтацій (далі – МДЦО) Ш. Шварца (в адаптації В. Карандашева). Для встановлення зв'язку громадянської ідентичності з особистісною зрілістю і ціннісними орієнтаціями студентів ми обрали непараметричний критерій

Спірмена (r_s). Статистична обробка здійснювалася за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 22.0).

У дослідженні взяли участь 70 студентів 1–3 курсів Дніпровського державного аграрно-економічного університету.

Отримані результати засвідчили, що студентів можна об'єднати у групи за різними типами (рівні) сформованості громадянської ідентичності:

– 36 студентів (51,4%) мають патріотичну (сформовану) громадянську ідентичність – можна стверджувати, що ці студенти (навіть дещо більше половини) демонструють глибоку прихильність до України, мають патріотичні почуття і настрої, сформовану українську громадянську ідентичність на всіх рівнях – когнітивному, мотиваційному, емоційному і поведінковому;

– 27 студентів (38,6%) мають нейтральну (невизначена) громадянську ідентичність – вони виявляють певну суперечливість, невизначеність уявлень про себе як громадянина України. Отже, більше ніж третина студентів, напевно, не бачать можливості самореалізації в різних сферах в Україні;

– 7 студентів (10%) мають протестне неприйняття української громадянської ідентичності – вони свідомо демонструють таке неприйняття, не вважають себе патріотами України, не пишуться тим, що живуть у ній, не сприймають і не цінують українську символіку, напевно, не планують пов'язувати своє майбутнє з Україною.

Графічно результати зображені на рис. 1.

Узагальнені результати дослідження особистісної зрілості студентів представлені в таблиці 1.

Аналіз отриманих результатів засвідчує, що досліджувані студенти загалом мають задовільний рівень особистісної зрілості (відповідно до критеріїв: 25–49 балів), задовільні показники мотивації досягнення, почуття громадського обов'язку, життєвої настанови.

Прояв «Я-концепції» та здатності до психологічної близькості з іншими мають незадовільний рівень.

Щодо інтерпретації отриманих результатів, то можемо їх так прокоментувати. Задовільний рівень прояву особистої зрілості студентів загалом свідчить про їхню помірну самостійність у поглядах, судженнях і рішеннях. Задовільний рівень мотивації досягнення можемо проінтерпретувати як те, що студенти мають певну мету і намагаються її досягти, але часто буває так, що не вистачає самостійності або ініціативи. Задовільний рівень прояву почуття громадського обов'язку дає можливість припустити, що у студентів є інтерес до соціально-політичного життя, відповідальність, але і прагнення уникати колективу. Задовільний рівень прояву життєвої настанови може свідчити про те, що у студентів переважають емоції, що

іноді створює проблеми у вигляді зайвої імпульсивності, але з іншого боку, це може свідчити про щирість і відкритість у взаєминах з оточенням.

Незадовільний рівень сформованості «Я-концепції» може свідчити про незадоволеність студентів собою: своїм характером, знаннями, уміннями, навичками та про неадекватну самооцінку. А незадовільний рівень здатності до психологічної близькості з іншими говорить про відсутність потреби в духовній близькості з іншими, недостатній вияв доброзичливості й емпатії. Отже, ми пояснюємо отримані результати тим, що досліджувані ще перебувають на етапі становлення особистісної зрілості і не досягли остаточного рівня її

сформованості, оскільки саме в цей період велика вірогідність прояву кризових явищ юнацького віку, тому цей віковий період є нестабільним для молоді людини у психологічному сенсі.

Результати дослідження ціннісної сфери студентів наведено в таблиці 2.

Огляд цінностей показав, що загалом у студентській молоді на рівні переконань переважають такі нормативні ідеали: самостійність, безпека і досягнення. Дещо менше, але також достатньо виражені такі цінності, як конформність, стимуляція. І найменше студентська молодь цінує традиції, найменше прагне до влади. У профілі особистості (серед індивідуальних пріоритетів), тобто

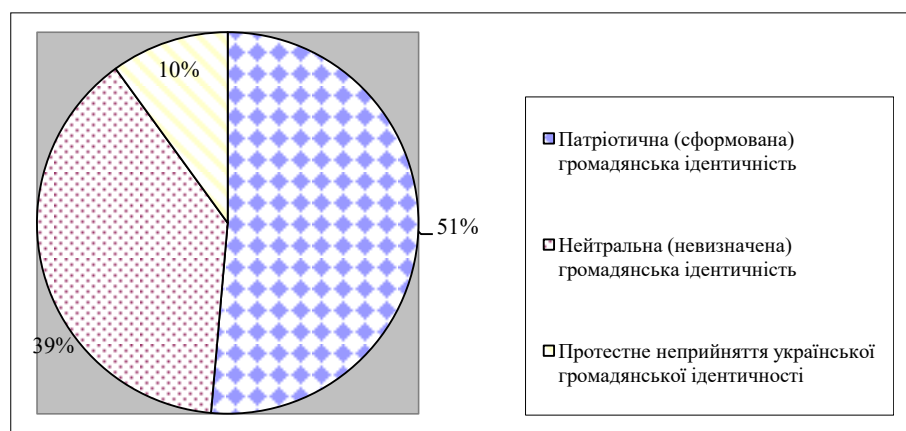

Рис. 1. Процентне співвідношення студентів за рівнями сформованої громадянської ідентичності

Таблиця 1

Усереднені показники особистісної зрілості студентів за тестом Ю. Гільбуха

Шкали (складники)	X сер. (у балах)	Рівень
1. Мотивація досягнення	12,79	задовільний
2. «Я-концепція»	16,56	незадовільний
3. Почуття громадянського обов'язку	5,06	задовільний
4. Життєва настанова	12,63	задовільний
5. Здатність до психологічної близькості з іншими	6,44	незадовільний
6. Загальний показник	30,69	задовільний

Таблиця 2

Узагальнені показники дослідження системи ціннісних орієнтацій студентів за МДЦО Ш. Шварца

Шкали (складники)	X сер. (у балах)	
	Огляд цінностей (рівень нормативних ідеалів)	Профіль особистості (рівень індивідуальних пріоритетів)
1. Конформність	3,6	2,28
2. Традиції	3,14	1,92
3. Доброта	4,06	2,78
4. Універсалізм	3,64	2,68
5. Самостійність	4,34	3,05
6. Стимуляція	3,6	2,24
7. Гедонізм	3,95	2,66
8. Досягнення	4,18	2,49
9. Влада	3,13	2,25
10. Безпека	4,19	2,54

на рівні конкретних дій і вчинків, найвищими є: самостійність, доброта й універсалізм. Причому найнижчим пріоритетом виявилися: влада, стимуляція і традиції. Результати кореляційного аналізу між громадянською ідентичністю й особистісною зрілістю представлені в таблиці 3.

Отримані результати щільності кореляційних зв'язків за критерієм Спірмена (r_s) показали, що існує прямий кореляційний зв'язок між громадянською ідентичністю та:

– почуттям громадянського обов'язку – (r_s) емп. = 0,346 (за $p < 0,01$), r кр. = 0,25;

– загальним показником особистісної зрілості – (r_s) емп. = 0,308 (за $p < 0,01$), r кр. = 0,25;

– життєвою настановою – (r_s) емп. = 0,306 (за $p < 0,01$), r кр. = 0,25;

– здатністю до психологічної близькості з іншими – (r_s) емп. = 0,238 (за $p < 0,05$), r кр. = 0,23.

Результат можемо пояснити тим, що українська громадянська ідентичність пов'язується із загальним рівнем особистісної зрілості, почуттям громадянського обов'язку, життєвою настановою та здатністю до психологічної близькості з іншими. Чим вищий рівень української громадянської ідентичності, тим вища сформованість особистісної зрілості та окремих її складових частин: почуття громадянського обов'язку, життєвої настанови, здатності до психологічної близькості з іншими. У нашій вибірці відсутня кореляція громадянської ідентичності з мотивацією досягнення та «Я-концепцією». Знайдено кореляційні зв'язки між загальним показником української громадян-

ської ідентичності та ціннісною сферою студентської молоді. Результати кореляційного аналізу представлені в таблицях 4 і 5.

Як свідчать отримані результати, між загальним показником української громадянської ідентичності та ціннісними орієнтаціями студентів (за рівнем нормативних ідеалів) існують прямі кореляційні зв'язки, а саме між показником української громадянської ідентичності і такими цінностями, як:

– традиції – (r_s) емп. = 0,72 (за $p < 0,01$), r кр. = 0,25;

– доброта – (r_s) емп. = 0,55 (за $p < 0,01$), r кр. = 0,25;

– безпека – (r_s) емп. = 0,524 (за $p < 0,01$), r кр. = 0,25;

– універсалізм – (r_s) емп. = 0,51 (за $p < 0,01$), r кр. = 0,25;

– досягнення – (r_s) емп. = 0,462 (за $p < 0,01$), r кр. = 0,25;

– самостійність – (r_s) емп. = 0,385 (за $p < 0,01$), r кр. = 0,25.

Це свідчить про те, що на рівні переконань зі зростанням рівня сформованості української громадянської ідентичності у студентів підвищується значущість таких цінностей, як «традиції», «доброта», «безпека», «універсалізм», «досягнення», «самостійність». Не виявлено кореляційних зв'язків між загальним показником української громадянської ідентичності та показниками конформності, гедонізму, влади і стимуляції.

Отримані результати підрахунку кореляційних зв'язків між загальним показником української

Таблиця 3

Матриця кореляційних зв'язків між показниками громадянської ідентичності й особистісної зрілості

	Показники дослідження рівня особистісної зрілості молоді					
	Мотивація досягнення	«Я-концепція»	Почуття громадянського обов'язку	Життєва настанова	Здатність до психологічної близькості з іншими	Загальний показник ОЗ
Громадянська ідентичність	0,159	0,184	0,346**	0,306**	0,238*	0,308**

Примітка: ** – усі коефіцієнти кореляції статистично значущі за $p < 0,01$; * – усі коефіцієнти кореляції статистично значущі за $p < 0,05$.

Таблиця 4

Матриця кореляційних зв'язків між показниками української громадянської ідентичності та ціннісних орієнтацій студентів (за рівнем нормативних ідеалів)

	Показники дослідження ціннісних орієнтацій за МДЦО Ш. Шварца									
	Конформність	Традиції	Доброта	Універсалізм	Самостійність	Стимуляція	Гедонізм	Досягнення	Влада	Безпека
Громадянська ідентичність	-0,07	0,72**	0,55**	0,51**	0,38**	0,113	0,121	0,46**	0,051	0,52**

Примітка: ** – усі коефіцієнти кореляції статистично значущі за $p < 0,01$; * – усі коефіцієнти кореляції статистично значущі за $p < 0,05$.

Таблиця 5

Матриця кореляційних зв'язків між показниками української громадянської ідентичності та ціннісними орієнтаціями студентів (за рівнем індивідуальних пріоритетів)

	Показники дослідження системи цінностей молоді студентського віку за МДЦО Ш. Шварца									
	Конформність	Традиції	Доброга	Універсалізм	Самостійність	Стимуляція	Гедонізм	Досягнення	Влада	Безпека
Громадянська ідентичність	-0,26**	-0,01	-0,01	0,02	-0,09	-0,154	-0,18	-0,126	-0,069	0,16

Примітка: ** – усі коефіцієнти кореляції статистично значущі за $p < 0,01$; * – усі коефіцієнти кореляції статистично значущі за $p < 0,05$.

громадянської ідентичності та ціннісними орієнтаціями студентів (за рівнем індивідуальних пріоритетів), тобто рівні конкретних дій і вчинків, показали значущий від'ємний кореляційний зв'язок між громадянською ідентичністю та конформністю – (rs) емп. = -0,26 (за $p < 0,01$), г кр. = 0,25. Такий результат може свідчити про те, що з підвищенням рівня громадянської ідентичності зменшується показник конформності, а особистість не змінює своєї думки або поведінки під тиском групи або іншої особи.

З іншими ціннісними орієнтаціями на рівні індивідуальних пріоритетів громадянська ідентичність статистично значущих кореляційних зв'язків не має.

Висновки. Аналіз теоретичних аспектів проблеми громадянської ідентичності показав, що це міждисциплінарне поняття. У вітчизняній психології дослідження розпочалися на початку 90-х рр. минулого століття. Сам термін дослідниками трактується неоднозначно, на даний момент відсутня єдина думка щодо розуміння цього явища. На цей час існує необхідність розмежування тотожних на перший погляд понять: «державна», «громадянська», «національна», «етнічна» ідентичності.

Ми розглядаємо громадянську ідентичність як структурний компонент соціальної ідентичності, яка є результатом процесу самоотождення суб'єкта з відповідними соціальними групами на когнітивному, емоційному, мотиваційному і ціннісному рівнях. Структурними елементами громадянської ідентичності є когнітивний (пізнавальний), ціннісно-орієнтовний (аксіологічний), емоційно-оцінний (конотативний) і діяльнісний (практичний).

Теоретично встановлено ознаки громадянської ідентичності та чинники, які її формують. Теоретично з'ясовано, що найбільш інтенсивне формування громадянськості особистості здійснюється саме у студентському віці. У період пізнього студентства громадянська ідентичність сягає найвищого рівня, відбувається її зміцнення та закріплення. Відбуваються якісні перетворення

процесів самосвідомості, становлення цілісного образу «Я-громадянина».

Теоретично погоджено, що система ціннісних орієнтацій, яка складається у процесі громадянської соціалізації, є центральною ланкою свідомості особистості, взятою в її ставленні до світу й до себе самої. Показниками сформованості громадянської ідентичності в молоді є такі інтегративні якості особистості, як громадянськість, патріотизм і соціально-критичне мислення, що забезпечує когнітивну основу вільного життєвого вибору особистості.

Емпірично досліджено сформованість української громадянської ідентичності студентів одного із Дніпровських закладів вищої освіти, де переважає (дещо більше половини студентів) патріотична громадянська ідентичність, більше третини студентів мають невизначену (несформовану) і незначна кількість студентів мають протестну громадянську ідентичність.

Емпірично встановлено, що досліджувані студенти загалом мають задовільний рівень особистісної зрілості. У студентській молоді на рівні переконань переважають такі нормативні ідеали: самостійність, безпека і досягнення. І найменше студентська молодь цінує традиції, найменше прагне до влади. У профілі особистості (серед індивідуальних пріоритетів), тобто на рівні конкретних дій і вчинків, найвищими є самостійність, доброта й універсалізм, а найнижчим пріоритетом виявилися влада, стимуляція і традиції.

Емпірично доведено, що вищому рівню української громадянської ідентичності відповідає вищий рівень особистісної зрілості, почуття громадянського обов'язку, життєвої настанови та здатність до психологічної близькості з іншими.

На рівні переконань (на рівні нормативних ідеалів) зі зростанням рівня сформованості української громадянської ідентичності у студентів підвищуються значущість таких цінностей, як «традиції», «доброта», «безпека», «універсалізм», «досягнення», «самостійність». На рівні конкретних учинків і дій (на рівні індивідуальних

пріоритетів) з підвищенням рівня громадянської ідентичності зменшується показник конформності, що свідчить про те, що людина не змінює своєї думки або поведінки під тиском групи або іншої особи.

Перспективами подальших досліджень є проведення дослідження на інших вікових групах, розроблення тренінгових програм щодо розвитку громадянської ідентичності в більш ранньому віці (наприклад, у підлітковому і ранньому юнацькому віці).

Література:

1. Асмолов А. Психология личности. Культурно-историческое понимание развития человека : учебное пособие. 3-е изд-е. Москва : Смысл ; Академия, 2007. 528 с.
2. Еталонна модель особистості громадянина / М. Боришевський та ін. *Психологічні закономірності розвитку громадянської свідомості та самосвідомості особистості* : у 2-х т. Київ, 2001. Т. 1. С. 39–46.
3. Вилкова И. К вопросу об определении сущности понятия «гражданская идентичность». *Гуманитарные научные исследования*. 2012. № 6. С. 58–65.
4. Водолажская Т. Идентичность гражданская. *Образовательная политика*. 2010. № 5–6. С. 140–142.
5. Дробижеева Л. Государственная и этническая идентичность: выбор и подвижность. Москва : Изд-во Ин-та социологии РАН, 2006. С. 10–30.
6. Кожанов И. Гражданская и этническая идентичности личности: проблема взаимосвязи и взаимозависимости. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=9187> (дата обращения: 13.04.2017).
7. Петровська І. Типи громадянської ідентичності студентської молоді. *Проблеми сучасної психології*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. Вип. 31. С. 317–330.
8. Психологія ранньої і зрілої юності. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/3156/97/> (дата звернення: 10.08.2018).
9. Сергеева В. Формирование гражданской идентичности в образовательном процессе. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-grazhdanskoy-identichnosti-v-obrazovatelnom-protsesse> (дата обращения: 11.08.2018).
10. Снігур Л. Психологія становлення громадянськості особистості : автореф. дис. ... докт. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2005. 36 с.
11. Ставицький Г. Ідентичність як механізм розвитку етнічної самосвідомості у старшому юнацькому віці. Київ : Фенікс, 2013. Вип. 13. 220 с.
12. Українське студентство у пошуках ідентичності : монографія / за ред. В. Арбеніної, Л. Сокурянської. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 520 с.
13. Хазратова Н.В. Психологія відносин особистості й держави : монографія. Луцьк : РВВ ВДУ «Вежа», 2004. 276 с.
14. Шевченко О. Національна ідентифікація у становленні «Я-образу» особистості : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2005. 26 с.
15. Штепа О. Феномен особистісної зрілості. *Соціальна психологія*. 2005. № 1. С. 62–77.

Lazarenko V. I., Znanetska O. M. The peculiarities of the connection of civic identity with the level of personality maturity and value sphere of the students

The article is devoted to the study of the civic identity of a person and its relationship with the personality maturity and the value sphere of the students. The phenomenon of civic identity has been considered as one of the most important mechanisms of a person's socialization, which manifests itself in identifying a person with a certain state and political community. Along with the issue of civic identity, which is quite urgent nowadays, we've been trying to investigate how the civic self-identification of Ukrainian student youth is related to personal maturity, value sphere and its components. In our view, civic identity, as a form of social identity, is most closely related to the value and semantic sphere of personality, as for a person to identify himself / herself with a certain social group, he/she must identify the values inherent in this group. Thus, civic identity is a dynamic personal entity that is constructed by a person in the course of comparison with others, the review of values, the filling of the sense, the search for his/her own place in the social environment.

The purpose of our study is to empirically investigate the relationship of civic identity with personal maturity and the system of value orientations of the students. The subjects of research are the personal and value spheres of the students. The results of the empirical study of the peculiarities of the connection of civic identity with the level of personality maturity and the value sphere of the students have been presented. It has been empirically determined that the students who participated in our study in general have a satisfactory level of personal maturity. Theoretically it was found out that the most intense formation of personality civility is carried out precisely at the student's age. In the period of late student's age, the formation of the civic identity of the individual reaches its highest level, when its consolidation takes place. In the student's age qualitative transformations, rapid development of self-consciousness processes, the formation of a holistic image of the "Self", which includes the image of "I am a citizen" also occur, which are formed on the basis of family identity and territorial community. It has been established that the high level of Ukrainian civic identity corresponds the higher levels of the formation of personality maturity, the sense of civic duty, life attitude and emotional bond with others.

Key words: civic identity, social identity, personality maturity, value sphere, system of values.